

ÇİRMEN SAVAŞI'NIN BALKAN TARİHİNDEKİ YERİ*

Fahamettin BAŞAR**

26 Eylül 1371 tarihinde Osmanlılar ile Sırp kuvvetleri arasında yapılmış olan Çirmen Savaşı (İkinci Meriç Savaşı), kuruluş devrinde Osmanlılar'ın kazanmış oldukları önemli bir savaştır. Bu savaş sonuçları itibariyle gerek Osmanlı ve gerekse Balkan tarihi bakımından ayrı bir önem taşımaktadır. İşte bu makalemizde 1371 Çirmen Savaşı'nın Balkan tarihindeki yeri ile bu savaş hakkında ilk Osmanlı kroniklerinde verilen bilgileri inceleyeceğiz.

XIII. yüzyıl sonunda Batı Anadolu'nun küçük bir kasabasında kurulan Osmanlı Beyliği, kuruluşundan yarım asır gibi kısa bir süre sonra büyük bir devlet haline gelmiş, Anadolu'daki Bizans topraklarının birçoğuna sahip olmuştur. XIV. yüzyıl ortalarında Bizans'ın başkentindeki taht kavgalarına da müdahale etmek imkânı bulan Osmanlılar, Bizans İmparatoru V. İoannes'e karşı mücadele eden Kantakuzenos'un yardım talebi üzerine ilk defa olarak 1345-1346 yıllarında Avrupa kıtasına geçtiler. Şehzade Süleyman Paşa idaresindeki bu Osmanlı kuvvetleri 1352-53 yıllarında yaptıkları yardım sonucunda ise, İoannes Kantakuzenos tarafından kendilerine mükâfat olarak verilen Çimpe (Tyzmpe) kalesine yerleştiler (1354)¹.

Gelibolu Yarımadası'nın Marmara Denizi kıyısında bulunan Çimpe kalesini askeri bir üs olarak kullanan Osmanlılar, kısa zamanda Gelibolu (Gallipoli), Tekirdağ (Tekfurdağı) ve Dimetoka'yı aldıktan sonra Edirne'ye de sahip oldular (1361)². Böylece Osmanlılar, Anadolu'dan sonra Avrupa'da

* Bu yazı, 1995 Haziran'ında Makedonya-Pirlepe'de yapılan "Kral Marko Sempozyumu"na sunulan ve Makedonca'ya tercüme edilen (Prilep 1997, ss.87-91) tebliğin gözden geçirilmiş şeklidir.

** Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

¹ Bk. Münir Aktepe. "Osmanlılar'ın Rumeli'de İlk Fethettikleri Çimbi Kalesi", *Tarih Dergisi*, Sayı: 2 (İstanbul 1950), ss. 283 - 307.

² Edirne'nin Osmanlıların eline geçmesi hakkındaki değişik görüşler için bkz. H. İnalçık, "Edirne'nin Fethi (1361)", *Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağanı*

da toprak sahibi olup, Trakya'ya doğru ilerlemeye başladılar. Bu sırada Balkanlar'ın en güçlü devleti Stephan Duşan (1331 - 1355) idaresindeki Sırp Krallığı idi. Ancak Duşan'ın 1355 yılında ölümünden sonra Sırp Krallığı hızla zayıflamış ve devlet büyük-küçük bağımsız hakimiyetlere bölünmüştü. Bu bölünmeler sonucunda Makedonya bölgesi, Pirlpe (Prilep) Jupanı (beyi) olan Vukaşin'in idaresinde kalmıştı. Onun kardeşi despot Uğlyeşa ise Seréz (Serrhes)'de hüküm sürmekteydi. Pirlpe'den sonra Üsküp ve Ohri'de de hakimiyet kuran Vukaşin 1365 yılında kendisini kral ilân etmişti³. Merkezi Köstendil olmak üzere Doğu Makedonya'nın kuzey kısmı ise Sırp asillerinden Konstantin Dejanoviç ve kardeşi Dragaş'ın elinde idi.

Sırbistan'ın küçük parçalara bölündüğü bu sırada Osmanlılar Edirne'den sonra Filibe (Plovdiv)'yi de alarak Balkanlar'a doğru ilerlemeye başlamışlardı. Filibe'nin ele geçirilmesi ile Bizans'a buğday ve piring sağlayan Meriç vadisi Osmanlılar'ın eline geçmiş oldu. Ayrıca Filibe'den sonra Gümülcine'nin de Osmanlılar'ın eline geçmesi üzerine Bizanslılar ile Bulgar ve Sırp'ların irtibatları kesilmiş oldu. Osmanlılar'ın Edirne'den sonra Filibe ve Gümülcine'yi de fethederek Bulgaristan içlerine doğru ilerlemeleri Sırbistan, Bosna ve Macaristan'da büyük bir endişe uyandırdı. Filibe'nin fethinden sonra Yukarı Sırbistan'a kaçmış olan kale kumandanı Sırbistan kralı Uroş'a başvurarak Türk kuvvetlerinin az olduğunu söyledi ve onu savaşa teşvik etti. Bundan başka Papa V. Urban'ın teşviki ile de Macaristan kralı Layoş başta olmak üzere Bulgar, Sırp, Ulah (Eflak) ve Bosna hükümetleri arasında bir antlaşma yapıldı. Balkanlar'da nüfuzunu kurmak isteyen Macar kralı, Papa'nın teklifini derhal kabul ederek, savaşa bizzat katıldı⁴. Macar kralı kumandasındaki Bulgar, Sırp, Ulah ve Bosna kuvvetleri, hem Balkanlar'daki Osmanlı ilerleyişini durdurmak, hem de Edirne ve Filibe'yi geri almak için harekete geçtiler. Osmanlı kuvvetleri ile müttefik birlikler Edirne yakınlarında, Çirmen mevkiinde⁵ karşı karşıya geldiler. Ancak, Macar Kralı I. Layoş'un kumandasındaki müttefik kuvvetler, kalabalık olmalarına rağmen ağır bir yenilgiye uğradılar (1364). Osmanlı kaynaklarının

Kitabı, Ankara 1965, ss. 137 - 159; A. Burmov, "Türkler Edirne'yi Ne Vakit Aldılar?", (Trc. H. Eren), *Bellekten*, Sayı: 49 (Ankara 1949), ss. 97 - 106.

3 Stephan Duşan'ın ölümünden sonra Sırbistan'ın parçalanması hakkında bkz. D. M. Nicol, *The Last Centuries Of Byzantium, 1261 - 1453*, London 1972, s. 266 vd.; İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, Ankara 1982⁴, s. 197 vd.

4 İ. H. Uzunçarşılı, "Murad I", *İslâm Ansiklopedisi*, VIII, ss 587 - 88.

5 Çirmen, Edirne'nin kuzey-batısında, Meriç nehri kenarında, bugün Yunanistan sınırları içinde yer alan bir Osmanlı kasabası ve sancağıdır. Daha geniş bilgi için bkz. Yusuf Halaçoğlu, "Çirmen", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, VIII, ss. 341 - 42.

birçoğunda “Sırp Sındığı”⁶ adıyla kaydedilen bu zaferden sonra Türk kuvvetleri Balkanlar’a doğru ilerlemeye devam ettiler. Bu Türk ilerleyişini durdurmak üzere bu sefer Makedonya kralı Vukaşin ile kardeşi Serez despotu Uglyeşa harekete geçti. Ancak bu kardeşler, topladıkları kuvvetlerle Osmanlılar üzerine yürüdülerse de yine Meriç kenarındaki Çirmen yakınlarında 26 Eylül 1371 tarihinde yapılan savaşta ağır bir yenilgiye uğradılar. Serez despotu Uglyeşa savaş meydanında hayatını kaybetti. Vukaşin ise kurtulmasına rağmen, ülkesine dönerken yolda hizmetkârı tarafından öldürüldü⁷.

Makedonya Sırp kralı Vukaşin’in Serez despotu olan kardeşi Uglyeşa ile birlikte Osmanlılar’a karşı yaptığı bu Çirmen Savaşı hakkında Osmanlı kaynaklarındaki bilgiler ne yazık ki çok açık değildir. İlk Osmanlı kroniklerinin birçoğu, Meriç kenarında yapılan bu iki savaşı bir savaş gibi kaydetmişler ve “Sırp Sındığı” adını verdikleri bu savaşın 765/1363-64 ve 766/1364-65 yıllarında yapıldığını belirtmişlerdir. Osmanlı kaynaklarında Sırp Sındığı Savaşı hakkında verilen bilgileri incelediğimizde ise, Türk kuvvetlerinin karşısında savaşan kuvvetlerin iki ayrı şekilde yazıldığını görmekteyiz. Meselâ ilk Osmanlı tarihçilerinden Oruç b. Âdil, Aşıkpaşazâde, Mehmed Neşri, Ruhi Çelebi, Hadidi ve Lütü Paşa’nın eserlerinde 1364 yılındaki savaşın Sırplarla Osmanlılar arasında yapıldığı ifade edilmiştir⁸. Buna karşılık Hoca Sa’deddin Efendi ve Müneccimbaşı gibi tarihçilerin eserlerinde ise Sırpların yanında Macarlar, Ulahlar (Eflaklılar) ve Bosnalıların da bulunduğu kaydedilmiştir⁹. Ayrıca Hammer ve Gibbons gibi batılı tarihçiler de bu ilk Çirmen Savaşı’nda Sırplarla beraber Macar, Ulah ve Bosna kuvvetlerinin bulunduğunu belirtmişlerdir¹⁰.

⁶ Sınmak; yenilmek, mağlup olmak, kırılmak anlamında olup, “Sırp Sındığı”, Sırpların yenildiği, yok olduğu manasına gelmektedir.

⁷ H. A. Gibbons, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluşu*, (Trc. R. Hulûsi), İstanbul 1928, s: 125.

⁸ Oruç b. Âdil, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, Nşr. F. Babinger, Hannover, 1925, ss. 22 - 23; Âşıkpaşa-zâde, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, Nşr. Âli Bey, İstanbul 1332, s.s 55 - 56; Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihan-nümâ (Neşri Tarihi)*, (Yayımlayanlar: F. R. Unat - M. A. Köymen), I, Ankara 1987², ss. 202 - 203; Ruhi Çelebi, *Tevârih-i Âl-i Osmân (Ruhi Tarihi)*, (Hazırlayanlar: Y. Yücel - H. E. Cengiz), Ankara 1992, s. 387; Hadidi, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, (Hazırlayan: N. Öztürk), İstanbul 1991, ss. 89 - 90; Lütü Paşa, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, İstanbul 1341, s. 41.

⁹ Hoca Sa’deddin Efendi, *Tâcü’l-Tevârih*, I, İstanbul 1379, ss. 123 - 126; Müneccimbaşı Ahmed Dede Efendi, *Müneccimbaşı Tarihi (Sahâifü’l-Ahbâr fî Vekayii’l-A’sâr)*, I, (Arapça aslından Türkçeye çeviren: İsmail Erünsal), İstanbul (tarihsiz), ss. 106 - 107.

¹⁰ J. Von Hammer, *Devlet-i Osmâniyye Tarihi*, I, (Trc. Mehmed Ata), İstanbul 1336, s. 212; H. A. Gibbons, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluşu*, (Trc. R. Hulûsi), İstanbul 1928, s. 103.

Görüldüğü gibi Osmanlı tarihçileri Çirmen'de yapılan 1364 ve 1371 yılı savaşlarını, belki de aynı yerde yapıldığı için bir savaş gibi göstermişlerdir. Ancak bir kısım kaynaklar Osmanlılar'ın karşısında yalnızca Sırların bulunduğunu, bir kısım kaynaklar ise Sırların yanında Macar, Ulah ve Bosnalıların da bulunduğunu yazmışlardır. Bizim burada ele aldığımız 1371 yılında cereyan eden Çirmen Savaşı'nda Osmanlılar'ın karşısında yalnızca Makedonya Sırp kralı Vukaşin ile kardeşi Uglyeşa'nın bulunduğu bilindiğine göre, Osmanlı kaynaklarının birçoğunda Sırp Sındığı Savaşı adıyla kaydedilen ve Osmanlılarla Sırlar arasında yapıldığı söylenen savaşın bu ikinci Çirmen Savaşı olduğu anlaşılmaktadır. Zira en eski Osmanlı tarihlerinin onbeşinci asrın ortasında yazılmış olması dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin kuruluş devrine ait bir kısım hadiselerin tarihlerinde veya cereyan şekillerinin naklinde tutarsızlık olduğu kesindir. İşte Sırp Sındığı (Birinci Çirmen Savaşı) ile İkinci Çirmen Savaşı hadisesi de bunlardan biridir. İlk Osmanlı kronikleri, aynı yerde ve yakın tarihlerde cereyan eden bu iki savaşı birbirine karıştırmışlar ve tek bir savaş gibi göstermişlerdir. Kaynaklar arasındaki en önemli fark ise Osmanlılar'ın karşısındaki kuvvetlerin milliyetlerinde görülmektedir. Kaynaklardaki bu farklılık, Çirmen mevkiinde iki ayrı savaşın yapıldığını doğrulamaktadır. Nitekim müttefik kuvvetlerden bahseden kaynaklar 1364 yılındaki Birinci Meriç Savaşı'nı, yalnızca Sırp kuvvetlerini zikredenler ise 1371 yılındaki İkinci Çirmen Savaşı'nı kasetmiş olmalıdırlar.

Bu sebeple yukarıda zikrettiğimiz Oruç b. Âdil, Âşıkpaşa-zâde, Neşri, Ruhi Çelebi, Hadidi ve Lütü Paşa gibi ilk kaynak grubunda belirtilen Sırp Sındığı Savaşı'nın 1364 yılındaki savaş değil, 1371 yılındaki Çirmen Savaşı olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanında, Hoca Sa'deddin Efendi ve Müneccimbaşı gibi tarihçilerin eserlerinde belirtilen, müttefik kuvvetlerle Osmanlılar'ın yaptığı savaşın ise 1364 yılındaki savaş olması gerekmektedir. Zira 1364 Çirmen Savaşı, yukarıda da belirttiğimiz gibi Osmanlılar'la Sırp, Macar, Ulah ve Bosna kuvvetleri arasında yapılmıştır.

Her ne şekilde olursa olsun, Osmanlılar'ın Sırlara karşı kazanmış oldukları 1371 Çirmen Savaşı gerek Osmanlılar açısından, gerekse Balkan tarihi bakımından önemli sonuçlar sağlamıştır. Bu zafer Türkler'e Makedonya yolunu açmış, zaferi müteakip Osmanlı kuvvetleri seri bir hareketle Batı Trakya ile Makedonya'nın büyük bir kısmını ele geçirmişlerdir. Evrenos Bey idaresindeki kuvvetler ikinci defa ele geçirilen Gümülcine'den başka İskeçe'yi alırken, vezir Hayrettin Paşa emrindeki Türk kuvvetleri ise Kavala, Drama Zihne, Serez ve Karaferye gibi yerleri aldılar. Hatta bu sırada Selanik şehrinin bile kısa bir süre de olsa Osmanlı idaresine geçtiği bilinmektedir.

1371 Çirmen Savaşı'ndan sonraki Osmanlı tarihini incelediğimizde Türk kuvvetlerinin Batı Trakya ile Makedonya'nın büyük bir kısmında

egemenlik kurduklarını ve bu bölgenin idaresini, Çirmen Savaşı sonucunda hayatını kaybetmiş olan Vukaşin'in oğlu Marko'ya bıraktıklarını görüyoruz¹¹. Böylece Marko¹², Osmanlılar'ın Balkan siyasetinin bir sonucu olarak babasının topraklarında Osmanlı Devleti'ne tâbi bir şekilde hüküm sürmeye başladı¹³.

Osmanlılar Makedonya'dan sonra daha da kuzeye çıkarak Köstendil'i de ele geçirdiler. Bunun üzerine Bulgarlar da Osmanlı hakimiyetini kabul ile vergi ve asker vermeyi kabul ettiler. Osmanlıların Köstendil'e kadar ulaşmaları üzerine Yukarı Sırbistan kralı Lazar da Sultan Murad'la bir antlaşma yapmaya mecbur oldu. Yine Çirmen Savaşı'nın bir neticesi olarak Osmanlılar'ın Balkanlar'a hakim olması üzerine Bizans Devleti de Osmanlı padişahına tâbi bir devlet haline geliyor, ona yıllık vergi vermeyi ve seferlerinde kendi kuvvetleriyle katılmayı kabul ediyordu¹⁴.

Makedonya'da Osmanlıların vassali olarak 24 yıl kadar hüküm süren Marko'nun buradaki faaliyetleri hakkında da Türk kaynaklarında fazla bilgi bulunmamaktadır. Bu dönem hakkında bildiğimiz, Marko'nun I. Kosova Savaşı'nda Osmanlılar'ın yanında yer aldığı, daha sonra da Ulah (Eflak) kuvvetleri ile mücadele eden Osmanlıların yanında savaştığı şeklindedir. Nitekim O'nun, yine böyle bir mücadelede, Osmanlılarla Eflak prensi Mirçe (Mircea) arasında Rovine'de yapılan bir savaşa da katıldığı ve orada hayatını kaybettiği ileri sürülmektedir (17 Mayıs 1395)¹⁵.

Osmanlılar, Marko'nun ölümünden sonra Makedonya'nın büyük bir kısmında egemenlik kurmuşlar, bu topraklarda Makedon ve Türk halkının asırlarca bir arada, barış ve huzur içerisinde yaşamasını sağlamışlardır.

11 Çirmen Savaşı'ndan sonraki Osmanlı fetihleri için bkz. Oruç b. Âdil, s. 24; Âşıkpaşazâde, s. 61; Mehmed Neşri, I, ss.214 - 215 ve Hoca Sa'deddin Efendi, I, s.90 vd. Ayrıca bkz. İ. H. Uzunçarşılı, *aynı eser*, I, s.171.

12 Marko'nun ismi "Kralın oğlu Marko" anlamında Marko Kralyeviç olarak geçmekte olup, hayatı ve kişiliği Sırp, Bulgar, Rumen ve Arnavut folklorunda geniş ayrıntılarla işlenmiştir. Güney Slav halk edebiyatının en meşhur destan kahramanlarından biri olan Marko hakkında pek çok destan yazılmıştır.

13 D. M. Nicol, *aynı eser*, s. 286.

14 Sultan I. Murad devrindeki Türk - Bizans münasebetleri için bkz. H. Dağtekin, "I. Murad Zamanında Osmanlı-Bizans Münasebetlerine Genel Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi Dil - Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XIX, Ankara 1961, ss. 189 - 199; Şerif Başstav, *Bizans İmparatorluğu Tarihi, Son Devir (1261 - 1461), Osmanlı - Türk Bizans Münasebetleri*, Ankara 1989, ss. 64 - 80.

15 D.M. Nicol, *Aynı eser*, s. 316; Colin Imber, *The Ottoman Empire, 1300 - 1481*, İstanbul 1990, s. 45. Marko'nun ölümünü Halil İnalçık 1494 yılı olarak kaydetmiştir. Bkz. "Stephan Duşan'dan Osmanlı İmparatorluğu'na", *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar*, I, Ankara, 1987², s. 144 not 34.

